

Да азначальных адносяцца займеннікі *сам* (*сама, само, самі*), *самы* (*самая, самае, самыя*), *увесь* (*уся, усё, усе*), *усякі* (*усякая, усякае, усякія*), *усялякі* (*усялякая, усялякае, усялякія*), *кожны* (*кожная, кожнае, кожныя*), *люб́ы* (*люб́а́я, люб́о́е, люб́о́я*), *іншы* (*іншая, іншае, іншыя*).

Усе азначальныя займеннікі змяняюцца, як прыметнікі, па ліках, склонах і родах (у адзіночным ліку).

450. Прачытайце і адгадайце загадкі.

Само не гаворыць,
Ды ўсім адгукнецца,
Наш голас паўторыць,
Як мы, засмяецца.

М. Пазнякоў.

У яе, у гэткай да́мы,
Усё жыццё^Ф на футры плямы,
Вушы змалку з кутасамі.
Хто яна? Скажыце самі.

Н. Сторажава.

Знайдзіце ў тэкстах азначальныя займеннікі. Вызначце, у якіх формах яны ўжыты.

змалку

451. Разгледзьце малюнкi. Карыстаючыся імі, дапоўніце сказы займеннікамі *сам* ці *самы*. Растлумачце іх значэнні.

Вучняў вітаў ... дырэктар. Алесь даў ... падрабязны адказ на пытанне.

Складзіце сказы з займеннікамі *сама* і *самая*, *само* і *самае*, *самі* і *самыя*.

Займеннік *сам* указвае на ўтваральніка дзеяння або падкрэслівае важнасць асобы: *Не спадзявайся на прарокаў — будзь сам прарокам, чалавек* (А. Бачыла).

Займеннік *самы* ўказвае, да якой мяжы можа праяўляцца дзеянне, ці служыць для ўтварэння складанай формы найвышэйшай ступені параўнання прыметніка: *Свеціць, як сонца, ад самай калыскі вобраз любімы, родны і блізкі. Маміна імя самае лепшае, маміна слова найдаражэйшае* (М. Хведаровіч).

452. Прачытайце табліцу. Вызначце, якіх форм не хапае ў ёй.

Скланенне займеннікаў <i>сам, самы</i>						
Склон	Адзіночны лік					
	<i>сам</i>			<i>самы</i>		
	м. р.	н. р.	ж. р.	м. р.	н. р.	ж. р.
Н.	сам □	сам □	сам а	сам ы	сам ае	сам ая
Р.	сам ога		сам ой (-оe)	сам ага		сам ай (-ae)
Д.	сам ому		сам ой	сам аму		сам ай
В.	сам ога	сам о	сам у	як Н. або Р.		сам ую
Т.	сам ім		сам ой (-ою)	сам ым		сам ай (-аю)
М.	(пры) сам ім		(пры) сам ой	(пры) сам ым		(пры) сам ай

Праскланяйце словазлучэнні *самі вучні* і *самыя адказныя вучні*. Зрабіце вывад пра асаблівасці змянення займеннікаў.

453. Разгледзьце ілюстрацыі да беларускіх казак. Выправіце памылкі, якія дапусцілі вучні пры пераказе гэтых казак.

1. Жураўлю самаму давялося частаваць Чаплю. 2. У Зайкі самага было мала месца ў хатцы. 3. Ліса перахітрыла самую сябе. 4. На самой справе сынам спатрэбілася бацькоўская парада. 5. У самых «Беларускіх народных казках» знаходзім шмат чаго павучальнага.

Як утварыліся прыметнікі ў назвах «Зайкава хатка», «Бацькаў дар»?

Гавары і пішы правільна

Самóму сабе, самóга сябе, на сáмай справе.

454. Прачытайце табліцу. Ад чаго залежаць канчаткі займеннікаў?

Склон	Скланенне займеннікаў <i>увесь</i> , <i>кожны</i>					
	<i>увесь</i>			<i>кожны</i>		
	м. р.	н. р.	ж. р.	м. р.	н. р.	ж. р.
Н.	<i>увесь</i> □	<i>ус</i> ѐ	<i>ус</i> я	<i>кожн</i> ы	<i>кожн</i> ае	<i>кожн</i> ая
Р.	<i>ус</i> яго		<i>ус</i> ѣй (-яе)	<i>кожн</i> ага		<i>кожн</i> ай (-ае)
Д.	<i>ус</i> яму		<i>ус</i> ѣй	<i>кожн</i> аму		<i>кожн</i> ай
В.	як Н. ці Р.	<i>ус</i> ѐ	<i>ус</i> ю	як Н. ці Р.	<i>кожн</i> ае	<i>кожн</i> ую
Т.	<i>ус</i> ім		<i>ус</i> ѣй (-ёю)	<i>кожн</i> ым		<i>кожн</i> ай (-аю)
М.	(пры) <i>ус</i> ім		(пры) <i>ус</i> ѣй	(пры) <i>кожн</i> ым		(пры) <i>кожн</i> ай

Якія канчаткі маюць займеннікі *ўсякі*, *усялякі* і *любы* ва ўскосных склонах? Праскланяйце словазлучэнні *ўсе жыхары* і *любыйя заданні*.

455. Прачытайце тэкст, ужываючы азначальныя займеннікі ў патрэбнай форме. Ці можна аднесці тэкст да апісання?

М..дзведзь вядомы (*кожны*) чалавеку. Усе ведаюць і азначэнне (*сам*) назвы. М..дзведзь — ‘той, хто ведае мёд’. Раней к..салапы быў (*самы*) звычайным зверам. Па (*увесь*) г..радах і вёсках сярэдн..вяковай Беларусі хадзілі павадыры* з др..сіраванымі м..дзведзямі і забаўлялі людзей. Сёння м..дзведзь^ф занесены ў Чырвоную кнігу. Але яго можна ўбачыць у (*любы*) цырку^м (*Паводле Г. Аўласенкі*).

Запішыце тэкст, раскрываючы дужкі і ўстаўляючы прапушчаныя літары.

456. Спішыце сказы, устаўляючы замест кропак займеннік *сам* або *самы*. Вызначце, у якой форме яны ўжыты, і растлумачце іх значэнні.

1. А падручнік ... лепшы — гэта кніга Белавежы (*В. Коўтун*).
2. ... узлятае на далонь сініца, аб шчасці^ф будзем з ёю гаварыць (*Т. Крумплейская*).
3. Стаіць каля ... ракі, глядзіцца ў люстэрка ракiта* (*Х. Гурыновіч*).
4. Старайся іншых зразумець, тады сябе ..., можа, зразумееш (*Р. Барадулін*).